

บทที่ 2 การตรวจเอกสาร

เนื่องจากพื้นที่สูงเป็นชุมชนชาวเขาที่ดำรงชีพด้านการเกษตรเป็นหลัก กรอบแนวคิดการวิจัยจึงอยู่บนพื้นฐานของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และทฤษฎีใหม่ ที่เป็นตัวอย่างการใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในทางปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม ซึ่งกำหนดแนวทางการพัฒนาเป็น 3 ระดับ คือ ชั้นเริ่มต้น ชั้นก้าวหน้า และชั้นพัฒนาเครือข่าย รวมทั้งแนวคิดทุนทางสังคม ในการพัฒนาชุดตัวงชี้คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของชุมชนตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง

2.1 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ที่พระราชทานมานานกว่า 30 ปี เป็นแนวคิดที่ตั้งอยู่บนรากฐานของวัฒนธรรมไทย เป็นแนวทางการพัฒนาที่ตั้งบนพื้นฐานของทางสายกลาง และความไม่ประมาท คำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวเอง ตลอดจนใช้ความรู้และคุณธรรม เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต ที่สำคัญจะต้องมี “สติ ปัญญา และความเพียร” ซึ่งจะนำไปสู่ “ความสุข” ในการดำเนินชีวิตอย่างแท้จริง (มูลนิธิชัยพัฒนา, 2548) ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง จึงประกอบด้วยคุณสมบัติ ดังนี้

- (1) ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ เป็นต้น
- (2) ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ
- (3) ภูมิคุ้มกัน หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต

โดยเงื่อนไขของการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียง มี 2 ประการ คือ (1) เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในการปฏิบัติ และ (2) เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ 9 ทรงเข้าใจถึงสภาพสังคมไทย ดังนั้น เมื่อได้พระราชทานแนวพระราชดำริ หรือพระบรมราโชวาทในด้านต่างๆ จะทรงคำนึงถึงวิถีชีวิตและสภาพสังคมของประชาชนด้วย เพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งทางความคิด ที่อาจนำไปสู่ความขัดแย้งในทางปฏิบัติได้ โดยมีแนวพระราชดำริในการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง ดังนี้

- (1) ยึดความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้าน ลดละความฟุ่มเฟือยในการใช้ชีวิต
- (2) ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้องซื่อสัตย์สุจริต
- (3) ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์และแข่งขันกันในทางการค้าแบบต่อสู้กันอย่างรุนแรง
- (4) ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยาก ด้วยการขวนขวายใฝ่หาความรู้ให้มีรายได้เพิ่มพูนขึ้น จนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ
- (5) ปฏิบัติตนในแนวทางที่ดี ลดละสิ่งชั่ว ประพฤติตนตามหลักศาสนา

2.2 เกษตรทฤษฎีใหม่

เกษตรทฤษฎีใหม่ (New Theory Farming) คือ ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมของการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงที่เด่นชัดที่สุดซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ 9 ได้พระราชทานพระราชดำรินี้เพื่อเป็นการช่วยเหลือเกษตรกรที่มักประสบปัญหาทั้งภัยธรรมชาติและปัจจัยภายนอกที่มีผลกระทบต่อการทำงานเกษตรให้สามารถผ่านพ้นช่วงเวลาวิกฤตโดยเฉพาะการขาดแคลนน้ำได้โดยไม่เดือดร้อนและยากลำบากนัก (มูลนิธิชัยพัฒนา, 2558) ความเสี่ยงที่เกษตรกร มักพบเป็นประจำ ประกอบด้วย (1) ความเสี่ยงด้านราคาสินค้าเกษตร (2) ความเสี่ยงในราคาและการพึ่งพาปัจจัยการผลิตสมัยใหม่จากต่างประเทศ (3) ความเสี่ยงด้านน้ำฝนทิ้งช่วง ฝนแล้ง (4) ภัยธรรมชาติอื่นๆ และโรคระบาด (5) ความเสี่ยงด้านแบบแผนการผลิต เช่น ความเสี่ยงด้านโรคและศัตรูพืช ความเสี่ยงด้านการขาดแคลนแรงงาน และความเสี่ยงด้านหนี้สินและการสูญเสียที่ดินเป็นต้น

เกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นแนวทางหรือหลักการในการบริหารจัดการที่ดินและน้ำเพื่อการเกษตรในที่ดินขนาดเล็กให้เกิดประโยชน์สูงสุด มีการบริหารและจัดแบ่งที่ดินแปลงเล็กออกเป็นสัดส่วนที่ชัดเจนเพื่อประโยชน์สูงสุดของเกษตรกร มีการคำนวณโดยใช้หลักวิชาการเกี่ยวกับปริมาณน้ำที่จะกักเก็บให้พอเพียงต่อการเพาะปลูกได้อย่างเหมาะสมตลอดปี และมีการวางแผนที่สมบูรณ์แบบสำหรับเกษตรกรรายย่อย โดยมี 3 ขั้นตอนดังนี้

(1) ทฤษฎีใหม่ขั้นต้น

การแบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 ส่วน ตามอัตราส่วน 30:30:30:10 ซึ่งหมายถึงพื้นที่ส่วนที่หนึ่ง ประมาณ 30% ให้ขุดสระเก็บกักน้ำเพื่อใช้เก็บกักน้ำฝนในฤดูฝนและใช้เสริมการปลูกพืชในฤดูแล้ง ตลอดจนการเลี้ยงสัตว์และพืชน้ำต่างๆ พื้นที่ส่วนที่สอง ประมาณ 30% ให้ปลูกข้าวในฤดูฝนเพื่อใช้เป็นอาหารประจำวันสำหรับครอบครัวให้เพียงพอตลอดปีเพื่อลดค่าใช้จ่ายและสามารถพึ่งตนเองได้ พื้นที่ส่วนที่สาม ประมาณ 30% ให้ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชผัก พืชไร่ พืชสมุนไพร ฯลฯ เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวัน หากเหลือบริโภคนำไปจำหน่ายและพื้นที่ส่วนที่สี่ ประมาณ 10% เป็นที่อยู่อาศัย เลี้ยงสัตว์ ถนนหนทาง และโรงเรียน

(2) ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สอง

การให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูป กลุ่ม หรือสหกรณ์ร่วมแรงร่วมใจกันดำเนินการในด้าน (1) การผลิต โดยเกษตรกรจะต้องร่วมมือในการผลิต ตั้งแต่เตรียมดิน หาพันธุ์พืช ปุ๋ยการจัดการน้ำ และอื่นๆ เพื่อการเพาะปลูก (2) การตลาด เมื่อมีผลผลิตแล้ว จะต้องเตรียมการต่างๆ เพื่อการขายผลผลิตให้ได้ประโยชน์สูงสุดตลอดจนการรวมกันขายผลผลิตให้ได้ราคาดีและลดค่าใช้จ่ายลงด้วย (3) การเป็นอยู่ เกษตรกรต้องมีความเป็นอยู่ที่ดีพอสมควรโดยมีปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต เช่น อาหารการกินต่างๆ กะปิ น้ำปลา เสื้อผ้าที่พอเพียง (4) สวัสดิการ แต่ละชุมชนควรมีสวัสดิภาพและบริการที่จำเป็น เช่น มีสถานีอนามัยเมื่อยามป่วยไข้ หรือมีกองทุนไว้กู้ยืมเพื่อประโยชน์ในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน (5) การศึกษา ชุมชนควรมีบทบาทในการส่งเสริมการศึกษา เช่น มีกองทุนเพื่อการศึกษาเล่าเรียนให้แก่เยาวชนของชุมชนเอง (6) สังคมและศาสนา เป็นที่รวมในการพัฒนาสังคมและจิตใจ โดยมีศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยว

(3) ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สาม

เกษตรกรหรือกลุ่มเกษตรกรควรพัฒนาก้าวหน้าไปสู่ขั้นที่สามต่อไป คือ ติดต่อประสานงานเพื่อจัดหาทุนหรือแหล่งเงิน เช่น ธนาคาร หรือบริษัท ห้างร้านเอกชนมาช่วยในการลงทุนและพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งนี้ทั้งฝ่ายเกษตรกรและฝ่ายธนาคารหรือบริษัทเอกชนจะได้รับประโยชน์ร่วมกัน กล่าวคือ เกษตรกรขายข้าวได้ราคาสูง (ไม่ถูกกดราคา) ธนาคารหรือบริษัทเอกชนสามารถซื้อข้าวบริโภคในราคาต่ำ (ซื้อข้าวเปลือกตรงจากเกษตรกรและมาสีเอง) เกษตรกรซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคได้ในราคาต่ำ เพราะรวมกันซื้อเป็นจำนวนมาก (เป็นร้านสหกรณ์ราคาขายส่ง) ธนาคารหรือบริษัทเอกชนจะสามารถกระจายบุคลากร เพื่อไปดำเนินการในกิจกรรมต่างๆ ให้เกิดผลดียิ่งขึ้น

2.3 แนวคิดทุนทางสังคม

ทุนทางสังคมเกิดจากการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำ บนฐานของความไว้วางใจ เชื่อใจ สายใย ความผูกพัน และวัฒนธรรมที่ดึงามของสังคมไทยผ่านระบบความสัมพันธ์ในองค์ประกอบหลัก ได้แก่ คน สถาบัน วัฒนธรรม และองค์ความรู้ ซึ่งจะเกิดเป็นพลังในชุมชนและสังคมองค์ประกอบหลักทั้ง 4 ด้าน มีบทบาทและยึดโยงให้เกิดทุนทางสังคม ดังนี้

- 1) คน: มีบทบาทหลักในการพัฒนาประเทศที่ต้องได้รับการพัฒนาในทุกมิติทั้งทางด้าน สุขภาพ ด้านจิตใจ และด้านสติปัญญา
- 2) สถาบัน: มีบทบาทในการสนับสนุนและผลักดันให้เกิดพลังร่วมของคนในชุมชนและ สังคม เพื่อให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข โดยมีสถาบันหลัก ได้แก่ สถาบัน ครอบครัว สถาบันศาสนา สถาบันการเมืองการปกครอง สถาบันการศึกษา ภาค ธุรกิจเอกชน และสถาบันสื่อ
- 3) วัฒนธรรม: เป็นวิถีชีวิตที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนานและเป็นที่ยอมรับในสังคมนั้นๆ ซึ่งมีความหลากหลายในแต่ละพื้นที่ ในรูปแบบของความเชื่อ ความศรัทธา จารีต ประเพณี ค่านิยม
- 4) องค์ความรู้: ประกอบไปด้วย ภูมิปัญญาท้องถิ่นและความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ โดยภูมิ ปัญญาท้องถิ่นเป็นการดำเนินชีวิตที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีก รุ่นหนึ่ง ทำให้เกิดความหลากหลายของความรู้ ความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่สามารถนำมาใช้ ในทางปฏิบัติได้ มีความหลากหลาย ปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสถานการณ์เพื่อให้ บรรลุเป้าหมายของชุมชนได้

องค์ประกอบหลักทั้ง 4 ด้านนับว่าเป็นสินทรัพย์ที่สำคัญของสังคมไทย เมื่อเกิดการ ผสมผสานกันบนพื้นฐานของความไว้วางใจ เชื่อใจและระบบความสัมพันธ์จะก่อให้เกิดเป็นทุนทางสังคม ดังนั้น ทุนทางสังคมจึงเกิดจากการสั่งสม ปรับเปลี่ยน ต่อยอด พัฒนา และสร้างขึ้นใหม่อยู่ตลอดเวลา ขณะเดียวกันทุนทางสังคมยังสามารถลดน้อยถอยลงหรือหมดไปหากขาดการรวมตัว ร่วมคิดและร่วมทำ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2548)

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สถาบันไทยพัฒน์ มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ (2559) อธิบายว่าคำว่าพอเพียง คือ การพึ่งตนเอง ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า Self-sufficiency แต่คำว่า พอเพียงในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งตรงกับคำว่า Sufficiency Economy นั้น มีความหมาย กว้างกว่าแค่การพึ่งตนเองได้ เศรษฐกิจพอเพียงในระดับที่เลี้ยงตัวเองได้บนพื้นฐานของความประหยัด และการลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น เรียกว่า “เศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน” ส่วนเศรษฐกิจพอเพียงใน ระดับที่มีการรวมตัวกัน เพื่อร่วมกันดำเนินงานในเรื่องต่างๆ มีการสร้างเครือข่ายและการขยาย กิจกรรมทางเศรษฐกิจในรูปแบบต่างๆ โดยประสานความร่วมมือกับภายนอก เรียกว่า “เศรษฐกิจ พอเพียงแบบก้าวหน้า” ดังนั้น เศรษฐกิจพอเพียงจึงมิใช่แค่เพียงเรื่องของการพึ่งตนเองโดยที่ไม่ เกี่ยวข้องกับใคร และมีใช่แค่เรื่องของการประหยัด แต่ยังครอบคลุมถึงการข้องเกี่ยวกับผู้อื่น การ ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เศรษฐกิจพอเพียงสามารถจำแนกได้เป็น 3 ระดับ ดังนี้

(1) เศรษฐกิจพอเพียงระดับที่หนึ่ง เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน เน้นความพอเพียงในระดับบุคคลและครอบครัว คือ การที่สมาชิกในครอบครัวมีความเป็นอยู่ในลักษณะที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ สามารถสนองความต้องการขั้นพื้นฐาน เช่น ความต้องการในปัจจัยสี่ของตนเองและครอบครัวได้ มีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน มีความสามัคคีกลมเกลียว และมีความพอเพียงในการดำเนินชีวิตด้วยการประหยัดและการลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น จนสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขทั้งทางกายและใจ

(2) เศรษฐกิจพอเพียงระดับที่สอง เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า เน้นความพอเพียงในระดับกลุ่มหรือองค์กร คือ เมื่อบุคคล/ครอบครัว มีความพอเพียงในระดับที่หนึ่งแล้ว ก็จะรวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์ เพื่อร่วมกันดำเนินงานในด้านต่างๆ ทั้งด้านการผลิต การตลาด ความเป็นอยู่ สวัสดิการ การศึกษา สังคมและศาสนา โดยได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งหน่วยราชการ มูลนิธิ และเอกชน

(3) เศรษฐกิจพอเพียงระดับที่สาม เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า เน้นความพอเพียงในระดับเครือข่าย คือ เมื่อกลุ่มหรือองค์กร มีความพอเพียงในระดับที่สองแล้ว ก็จะร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกเพื่อการสร้างเครือข่าย มีการติดต่อร่วมมือกับธนาคารและบริษัทต่างๆ ทั้งในด้านการลงทุน การผลิต การตลาด การจำหน่าย และการบริหารจัดการ เพื่อการขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย ตลอดจนการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งในด้านสวัสดิการ การศึกษา สังคมและศาสนา ให้สมประโยชน์ด้วยกันทุกฝ่าย

การจำแนกเศรษฐกิจพอเพียงใน 3 ระดับข้างต้น แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาที่เริ่มต้นจากหลักของการพึ่งตนเอง โดยเปลี่ยนจากการพึ่งพาตนเองไม่ได้หรือต้องคอยอาศัยผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา (Dependent) เป็นการพัฒนาตนเองให้มีความเข้มแข็งเป็นอิสระ (Independent) แล้วจึงค่อยๆ พัฒนาขึ้นมาเป็นการแลกเปลี่ยน การรวมกลุ่มช่วยเหลือกัน จนนำไปสู่การพึ่งพิงอิงกัน (Inter-dependent) สงเคราะห์เกื้อกูล ร่วมมือกัน และประสานกับโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

พิพัฒน์ และคณะ (2552) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาเครื่องมือสำหรับการวางแผนและการกำหนดกลยุทธ์ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคธุรกิจ และได้มีการพัฒนาตัวแบบที่เรียกว่าวุฒิระดับความพอเพียง (Sufficiency Maturity Level: SML) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ประเมินองค์กรธุรกิจที่เข้าไปศึกษาว่ามีการดำเนินงานที่สอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียงมากน้อยเพียงใด และจะมีกระบวนการพัฒนาเพื่อยกระดับให้สูงขึ้น (stage) ที่สูงขึ้นได้อย่างไร โดยไม่จำกัดว่าองค์กรนั้นจะใช้หลักการหรือแนวทางปฏิบัติจากแหล่งใดหรือไม่อิงอยู่กับทฤษฎีที่จะพัฒนามาจากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพียงทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่ง ตัวแบบ Sufficiency Maturity Level เกิดจากแนวคิดที่ต่อยอดมาจากเกณฑ์ โดยจำแนกองค์กรธุรกิจที่ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มเข้าข่าย-เข้าใจ-เข้าถึง และมีการกำหนดวุฒิระดับความพอเพียงเป็น 5 ระดับดังนี้ คือ (1) กลุ่มเข้าข่าย มีขั้นการพัฒนาในระดับ 1 ขั้นริเริ่ม (initiation) ระดับ 2 ขั้นเอาอย่าง (2) กลุ่มเข้าใจระดับ 3 ขั้นสร้างแบบ (formulation) ระดับ 4 ขั้นบริหาร (administration) และ (3) กลุ่มเข้าถึง ระดับ 5 ขั้นบูรณาการ (integration)

เบญจพรรณ และคณะ (2556) ได้สำรวจจุดอ่อนของการสร้างตัวชี้วัดการพัฒนาชุมชนในอดีต และนำมาปรับปรุงการสร้างตัวชี้วัดการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง ด้วยการใช้ข้อมูลที่มีอยู่แล้วจาก กชช.2ค และ จปฐ. ของกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ร่วมกับการเก็บข้อมูลปฐมภูมิ โดยผสมผสานกรอบแนวคิด Sustainable Livelihood Framework (SLF) เข้ากับ Driving-Forces-State-Response เพื่อเป็นกรอบการสร้างตัวชี้วัดในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมบนพื้นที่สูง รวมทั้งสิ้น 19 ตัวชี้วัด โดยให้มีการให้นำหนักตัวชี้วัดของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ประกอบด้วย

- 1) ตัวชี้วัดด้านกายภาพ โครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ สัดส่วนระยะทางถนนลาดยางและคอนกรีตถึงอำเภอ สัดส่วนครัวเรือนที่ไม่มีไฟฟ้าใช้และน้ำใช้เพียงพอตลอดเวลา สัดส่วนเกษตรกรชลประทาน (ฤดูแล้ง)
- 2) ตัวชี้วัดด้านทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ สัดส่วนพื้นที่เกษตรนอกพื้นที่อนุรักษ์ สัดส่วนพื้นที่ป่าริมน้ำ สัดส่วนพื้นที่เกษตรที่ไม่เสี่ยงต่อการชะล้างพังทลายของดิน การมีน้ำเพื่อการเกษตรและอุปโภค
- 3) ตัวชี้วัดด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ สัดส่วนครัวเรือนที่เข้าถึงแหล่งทุน ขนาดพื้นที่เกษตรต่อคน ผลผลิตข้าวต่อความต้องการบริโภค รายได้เฉลี่ยต่อคน สัดส่วนของประชากรที่มีรายได้สูงกว่า 23,000 บาท/คน/ปี
- 4) ตัวชี้วัดด้านทรัพยากรมนุษย์ ได้แก่ สัดส่วนคนอายุ 15-60 ปี อ่านเขียน คิดเลขอย่างง่ายได้ ระดับการศึกษาเฉลี่ย สุขภาพอนามัยเด็ก และ
- 5) ตัวชี้วัดด้านความเข้มแข็งของชุมชน ได้แก่ สัดส่วนผู้มีบัตรประชาชน สัดส่วนพื้นที่ทำกินที่มีเอกสารสิทธิ์ สัดส่วนรายได้รวมของครัวเรือนยากจน และความเข้มแข็งทางสังคม โดยทดสอบตัวชี้วัดในพื้นที่โครงการหลวงและโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง จำนวน 64 หมู่บ้าน พบว่าวิธีการนี้สามารถระบุค่าตัวชี้วัดในแต่ละด้าน และดัชนีการพัฒนารวมทำให้ทราบถึงประเด็นที่ยังต้องมีการพัฒนาในแต่ละด้านของหมู่บ้านหรือพื้นที่ ตัวชี้วัดและดัชนีการพัฒนารวมที่สร้างขึ้นมีความง่ายต่อการปรับให้เป็นปัจจุบันและการเทียบกับค่ามาตรฐาน เช่น เกณฑ์ในหมู่บ้านคนไทยหรือเกณฑ์ในกลุ่มหมู่บ้านที่ได้รับการพัฒนาที่ดี ซึ่งเป็นการเปลี่ยนการคำนวณจากการอิงกลุ่มมาอิงเกณฑ์ซึ่งมีความเหมาะสมมากกว่า และสามารถนำไปใช้ในพื้นที่สูงอื่นๆ ได้ ที่มีความเหมาะสมสำหรับนำไปใช้คัดกรองพื้นที่เป้าหมายและกำหนดประเด็นการพัฒนาแบบเร่งด่วนได้อย่างไรก็ตาม ตัวชี้วัดในการศึกษานี้ยังเป็นตัวชี้วัดในระดับหมู่บ้านทั้งหมด และไม่ได้มีการโยงถึงปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาอย่างชัดเจน

พนมศักดิ์ และคณะ (2556) ได้ศึกษาดัชนีความสุขของชุมชนบนพื้นที่สูงมิติด้านความอยู่ดีมีสุขของชุมชน ซึ่งมีความเฉพาะเจาะจงโดยเฉพาะด้านอัตวิสัย (Subjective well-being) และสังคมนิเวศ ได้ดำเนินการพัฒนาตัวชี้วัดร่วมกับชุมชนในพื้นที่เป้าหมาย โดยการจัดประชุมกลุ่มตัวแทนชุมชน เพื่อระดมความคิดเห็น วิเคราะห์หาปัจจัยที่มีสามารถบ่งบอกหรือนำไปสู่การอยู่ดีมีสุขของชุมชน ชุดตัวชี้วัดที่ได้จากการจัดประชุมกลุ่มระดมความเห็นในชุมชนต่างๆ นำมาคัดกรอง สรุปรวมเป็นชุดตัวชี้วัดแบ่งออกเป็น 6 หมวดหมู่ รวม 31 ตัวชี้วัด ได้แก่ หมวดเศรษฐกิจ (ทรัพย์สิน เงินทุน หรือหลักประกันในชีวิต) ประกอบด้วย 1) รายได้ครัวเรือนมั่นคง 2) มีพื้นที่ทำกินอุดมสมบูรณ์และพอเพียง 3) มีน้ำเพื่อการเกษตรพอเพียง 4) มีแหล่งทุน/แหล่งกักเงิน และ 5) มีที่อยู่อาศัยมั่นคงถาวรและสิ่งอำนวยความสะดวก หมวดคนและครอบครัว ประกอบด้วย 6) สุขภาพอนามัยดี 7) ครอบครัวเข้มแข็งอบอุ่น 8) ปลอดภัย-ยาเสพติด 9) การศึกษาที่ดี 10) มีอาหารพอเพียง ปลอดภัย หมวดสาธารณสุขและโครงสร้างพื้นฐาน ประกอบด้วย 11) ถนนดี 12) มีน้ำดื่ม น้ำใช้ สะอาดและพอเพียง 13) มีไฟฟ้าใช้ 14) การสื่อสาร 15) บริการสาธารณสุข 16) มีโรงเรียน/สถานศึกษา หมวดชุมชนและสังคม ประกอบด้วย 17) มีผู้นำที่ดี มีความเข้มแข็ง 18) ชุมชนสงบสุข 19) ชุมชนช่วยเหลือแบ่งปันกัน 20) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน 21) ปลอดภัย-ยาเสพติด 22) การมีและปฏิบัติ

ตามกฎระเบียบของชุมชน 23) การกระจายข่าวสารที่ดี หมวดวัฒนธรรมประเพณี ประกอบด้วย 24) การมีและปฏิบัติตามศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี 25) มีระบบผู้อาวุโส ผู้นำทางสังคม หมวดทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 26) ป่าไม้อุดมสมบูรณ์ 27) แหล่งน้ำธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ 28) ได้ใช้ประโยชน์จากป่า 29) มีและปฏิบัติตามกฎระเบียบเพื่อรักษาธรรมชาติ 30) ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ 31) ไม่มีมลภาวะ สิ่งรบกวนต่างๆ ข้อมูลในแต่ละตัวชี้วัดแสดงให้เห็นถึงความบกพร่องในการพัฒนาต่างๆ จากเกณฑ์ต่างๆ 31 ตัวชี้วัด ที่สามารถนำมาสร้างแผนพัฒนาหมู่บ้านหรือแผนพัฒนาลุ่มน้ำเพื่อยกระดับความสุขของชุมชนได้ อย่างไรก็ตามการศึกษาดังกล่าว ยังไม่ได้โยงสาเหตุหรือความเปลี่ยนแปลงระดับความสุขของชุมชนแต่อย่างใด

Sandbichler *et al.* (2013) ศึกษาผลกระทบของโครงการการลงทุนในฟาร์มต่อคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในออสเตรเลีย ได้ทำการสำรวจความเข้าใจของนิยามคุณภาพชีวิต (quality of life) และให้เกษตรกรให้คะแนนความพึงพอใจองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตที่กำหนดไว้ 10 ข้อ โดยให้คะแนนความพึงพอใจและคะแนนความสำคัญ 1 ถึง 5 จากน้อยที่สุดไปมากที่สุด เพื่อหาคะแนนดัชนีคุณภาพชีวิต (quality of life index) ทั้งนี้เกษตรกรต้องให้คะแนนในปีก่อนและหลังโครงการ เพื่อเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิต 10 ข้อ ประกอบไปด้วย 1) ทำงานในฟาร์มของตัวเอง (working on one's own farm) 2) การศึกษา (amount of education) 3) รายได้ 4) มาตรฐานการใช้ชีวิต (standard of living) 5) ชีวิตของครอบครัว (family life) 6) สิ่งแวดล้อมทางสังคม (social environment) 7) สถานภาพทางการเมืองและเศรษฐกิจ (political and economic conditions) 8) เวลาพักผ่อน 9) สุขภาพ และ 10) คุณค่าและธรรมะ (values and religion) ซึ่งงานของ Sandbichler *et al.* (2013) ครอบคลุมทั้งมิติเชิงประจักษ์และเชิงการให้คุณค่า

เบญจพรหม และคณะ (2559) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของชุมชนในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงนาร่อง 8 แห่ง ประกอบด้วย จังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่ ปางแดงใน ไหล่ซอด ห้วยเป้า ปากกล้วยปางหินฝน จังหวัดน่าน คือ ขุนสถาน จังหวัดเชียงราย คือ แม่สลอง และ จังหวัดตาก คือ แม่สอง โดยใช้แนวคิดการดำรงชีพที่ยั่งยืน (Sustainable Livelihood Framework) มาเป็นกรอบในการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลด้านคุณภาพชีวิต ได้แยกความกินที่อยู่ออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 เป็นสภาพความเป็นอยู่ที่สามารถวัดได้ง่าย จำนวน 3 ด้าน ได้แก่ รายได้ การจ้างงาน และความมั่นคงทางอาหาร ส่วนที่ 2 เป็นคุณภาพชีวิต จำนวน 8 ด้าน คือ สถานะด้านสุขภาพ ความสมดุลของการทำงานและการใช้ชีวิตด้านอื่น การศึกษาและทักษะ ความสัมพันธ์ทางสังคม การมีส่วนร่วมและการปกครอง คุณภาพสิ่งแวดล้อม ความปลอดภัยส่วนบุคคล และความอยู่ดีมีสุขเชิงอัตวิสัย ทั้งสองส่วนนี้ได้รับอิทธิพลมาจากทุนทางสังคม 5 ด้าน คือ กายภาพ การเงิน ทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรธรรมชาติ และทุนทางสังคม รวมทั้งสิ้น 16 ตัวชี้วัด พบว่า คริวเรือนเกษตรกรตัวอย่าง 908 คริวเรือน ในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง 8 แห่ง มีอัตราการเติบโตรายได้เฉลี่ยต่อคริวเรือนในช่วง 10 ปี ของกลุ่มที่เข้าร่วมกิจกรรมกับ สวพส. โดยรวมร้อยละ 10 ในขณะที่กลุ่มเกษตรกรที่ไม่เข้าร่วมกิจกรรมกับ สวพส. มีอัตราการเติบโตโดยรวมร้อยละ 6 ส่วนรายได้จากการปลูกพืชมีการเพิ่มสูงขึ้นอย่างเห็นได้ชัดในพื้นที่ต่างๆ ของกลุ่มคริวเรือนที่เข้าร่วมกับ สวพส. เช่น ปางแดงใน ปากกล้วย ปางหินฝน แม่สลอง ขุนสถาน เมื่อเทียบรายได้และความเปลี่ยนแปลงทางรายได้ ความแตกต่างระหว่างกลุ่มเข้าร่วมฯ และ ไม่เข้าร่วมฯ เห็นชัดที่สุด คือ ขุนสถานและปากกล้วย ส่วนความมั่นคงทางอาหารของคริวเรือน พบว่าหลายพื้นที่ศึกษายังไม่ดีนัก โดยเฉพาะในพื้นที่ ปากกล้วยและแม่สอง ยังมีความไม่มั่นคงทางอาหารในระดับสูง เนื่องจากชุมชนในปากกล้วยขาดพื้นที่

ปลูกข้าวและมีจำนวนสมาชิกต่อครัวเรือนสูง 8-10 คน ส่วนแม่สอง ชุมชนยังขาดรายได้ที่จะหาซื้ออาหารและอยู่ในพื้นที่ห่างไกล ทำให้ขาดโอกาสในการขายผลผลิตในราคาที่ดีและอาชีพทางเลือกที่หลากหลาย

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2559) ได้จัดทำคู่มือการส่งเสริมการพัฒนา “ระบบเศรษฐกิจฐานราก” เพื่อสร้างความเข้าใจในหลักคิดแนวทางในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจฐานราก โดยกำหนดให้มีตัวชี้วัดความสำเร็จของการเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากในเชิงปริมาณและคุณภาพ ประกอบด้วย ตัวชี้วัดระดับบุคคล/สมาชิก ตัวชี้วัดระดับกลุ่ม ตัวชี้วัดระดับชุมชน/หมู่บ้าน ตัวชี้วัดระดับตำบล และตัวชี้วัดระดับจังหวัด มีรายละเอียดดังตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 ตัวชี้วัดความสำเร็จของการเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากในเชิงปริมาณและคุณภาพ โดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)

ระดับตัวชี้วัด	เชิงคุณภาพ	เชิงปริมาณ
ระดับบุคคล/สมาชิก	<ol style="list-style-type: none"> 1. มีการทำบัญชีครัวเรือน 2. มีอาชีพและรายได้ที่มั่นคง สมาชิกครัวเรือนในวัยทำงานมีงานทำ 3. คนในครอบครัวมีสุขภาพแข็งแรง (ไม่เป็นโรคเจ็บป่วยจากสารเคมี/ยาฆ่าแมลง/ความเครียด) 4. ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต วิธีการผลิตเพื่อการบริโภคในครัวเรือนที่ไม่เบียดเบียนตนเอง ผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม 5. มีจิตสาธารณะเพิ่มมากขึ้น 	<ol style="list-style-type: none"> 1. มีเงินออมในรอบปีเพิ่มมากขึ้น.....บาท 2. มีหนี้สินที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ในรอบปีที่ผ่านมาลดลง.....บาท 3. มีทรัพย์สินในรอบปีที่ผ่านมาเพิ่มขึ้นจำนวน.....รายการ
ระดับกลุ่ม	<ol style="list-style-type: none"> 1. สมาชิกกลุ่มมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมด้านการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ 2. กลุ่มมีการบริหารจัดการที่เป็นระบบ โปร่งใส และตรวจสอบได้ (มีการรายงานผลการดำเนินงาน รายงานการเงิน ต่อสมาชิก/สาธารณะ ทุก.....เดือน) 3. มีฐานข้อมูลสมาชิกกลุ่มที่เป็นลายลักษณ์อักษร หรือไฟล์ข้อมูลถูกต้องครบถ้วน 4. มีการจัดสรรผลกำไรรายได้จากการดำเนินงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมหรือประโยชน์สาธารณะ 5. มีคนทำงานที่มาจากหลากหลาย (วัย เพศ อายุ กลุ่ม/องค์กร) มีการแบ่งบทบาทหน้าที่อย่างชัดเจน และทำงานอย่างต่อเนื่อง 6. กิจกรรมที่ดำเนินการต้องไม่เบียดเบียนตนเอง ผู้อื่น ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 7. มีการขยายกิจกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากจากเรื่องหนึ่งไปสู่อีกเรื่องหนึ่ง 8. มีการผลิต แลกเปลี่ยนหรือแบ่งปันปัจจัยการผลิต/ผลผลิต และหรือเชื่อมโยงปัจจัยการผลิต/ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ร้อยละ.....ของครัวเรือนในชุมชนที่เป็นสมาชิกกลุ่มด้านเศรษฐกิจชุมชน (องค์การการเงิน กลุ่มอาชีพ) 2. จำนวนสมาชิกกลุ่มเพิ่มขึ้น.....คน 3. จำนวนเงินกองทุน หรือเงินหมุนเวียนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง 4. จำนวนรายได้/ผลกำไรจากการดำเนินงานของกลุ่มเพิ่มขึ้น

ระดับตัวชี้วัด	เชิงคุณภาพ	เชิงปริมาณ
ระดับชุมชน/ หมู่บ้าน	<p>ผลผลิตกับตลาดภายนอกได้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. มีการวิเคราะห์ศักยภาพ ปัญหา ทิศทางต่างๆ ของชุมชนทุกปี 2. มีแผนชีวิตชุมชน/แผนแม่บทชุมชน และ เป้าหมายการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่มาจาก การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ครอบคลุมด้านปัจจัยสี่ และนำแผนไปปฏิบัติเพื่อการพัฒนาคน พัฒนาอาชีพ พัฒนาสวัสดิการ ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนได้ 3. มีการเชื่อมโยงกลุ่มการผลิต การแปรรูปและการบริการในชุมชนเพื่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกัน 4. มีการเชื่อมโยง/บูรณาการทุนชุมชน (ที่เป็นเงินและไม่ใช้ตัวเงิน) เพื่อใช้เป็นกองทุนกลางในการสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน 5. มีระบบข้อมูล และชุดความรู้ของชุมชนที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ร้อยละ 50 ของครัวเรือนในชุมชนมีการทำบัญชีครัว 2. ร้อยละ.....ของครัวเรือนในชุมชนมีอาชีพและรายได้ที่มั่นคง 3. ร้อยละ 20 ของครัวเรือนในชุมชนสามารถผลิตเพื่อบริโภคได้เอง 4. ร้อยละ 20 ของชุมชนมีสมาชิกในวัยทำงานมีงานทำ 5. ร้อยละ 20 ของครัวเรือนในชุมชนมีหนี้สินที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ลดลง 6. ร้อยละ.....ของครัวเรือนในชุมชนมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้น 7. ร้อยละ.....ครัวเรือนในชุมชนมีเงินออมเพิ่มขึ้น 8. ร้อยละ 50 ของครัวเรือนที่ทำเกษตรในชุมชนมีการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตที่ไม่เบียดเบียนตนเอง ผู้อื่น ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 9. จำนวนพื้นที่ที่ทำเกษตรอินทรีย์/เกษตรยั่งยืนเพิ่มขึ้น.....ไร่
ระดับตำบล	<ol style="list-style-type: none"> 1. มีแผนพัฒนาตำบลทุกมิติ (สังคม วัฒนธรรม ประเพณี การเมือง ฯลฯ) ที่เห็นแผนด้านการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากอย่างชัดเจน 2. เชื่อมโยงกลุ่มการผลิต การแปรรูปและการบริการในชุมชน เป็นเครือข่ายระดับตำบล (เพื่อแลกเปลี่ยนสินค้า ความรู้ การต่อรอง ฯลฯ) 3. เชื่อมโยงกลุ่ม/เครือข่ายการผลิต การแปรรูปและการบริการเป็นเครือข่ายระหว่างตำบล (คลังเตอร์) หนุนช่วยกัน 4. เชื่อมโยงเครือข่ายการผลิต การแปรรูปและการบริการกับภาครัฐกิจ ภาศึการ พัฒนา 5. มีกองทุนระดับตำบลที่เป็นนิติบุคคล และคนในตำบลเป็นเจ้าของ 6. มีกลไกการจัดการร่วมที่เป็นศูนย์กลางการ ซื้อขาย/รวบรวม/กระจายสินค้า และเชื่อมโยงการตลาด และเจรจาทางการค้า ทั้งในระดับชุมชนตำบลและจังหวัด โดยอาจใช้ระบบสหกรณ์ รวมถึงมีข้อมูลเพื่อสนับสนุนการพัฒนาระบบการผลิตและการตลาด 7. มีการพึ่งพาตนเองของการสร้างเศรษฐกิจ ฐาน 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ร้อยละ 50 ของครัวเรือนในตำบลมีการทำบัญชีครัว 2. ร้อยละ.....ของครัวเรือนในตำบลมีอาชีพและรายได้ที่มั่นคง 3. ร้อยละ 20 ของครัวเรือนในตำบลสามารถผลิตเพื่อบริโภคได้เอง 4. ร้อยละ 20 ของครัวเรือนในชุมชนมีหนี้สินที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ลดลง 5. ร้อยละ.....ของครัวเรือนในตำบลมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้น 6. ร้อยละ.....ครัวเรือนในตำบลมีเงินออมเพิ่มขึ้น 7. จำนวนกลุ่มอาชีพที่หลากหลายและครอบคลุมระบบการผลิต การแปรรูป การตลาด การสื่อสาร การจัดการข้อมูล และการบริการเชื่อมโยงตั้งแต่ระดับกลุ่มสู่ตำบล 8. จำนวนกลุ่มด้านเศรษฐกิจชุมชนที่มี

ระดับตัวชี้วัด	เชิงคุณภาพ	เชิงปริมาณ
	<p>รากโดยอาจพิจารณาจากความสามารถบริหารจัดการหนี้สินได้ มีรายได้มากกว่ารายจ่าย มีระบบเศรษฐกิจฐานรากที่ครบวงจร (ผลิต/บริโภค/แปรรูป/จำหน่าย/แบ่งปัน)</p> <p>8. มีการวิจัย พัฒนา และถ่ายทอดความรู้ การจัดการทรัพยากรอย่างสมดุลและมีประสิทธิภาพ มีความร่วมมือที่ดีกับภาครัฐกิจและภาคีการพัฒนา และนโยบายของหน่วยงานสนับสนุนชัดเจน</p>	<p>การดำเนินกิจกรรมต่อเนื่อง.....</p> <p>กลุ่มหรือร้อยละของกลุ่มด้านเศรษฐกิจชุมชนที่มีความเข้มแข็งต่อจำนวนกลุ่มเศรษฐกิจชุมชนทั้งหมดในตำบล</p> <p>9. ร้อยละที่เพิ่มขึ้นของผลตอบแทนจากการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากเมื่อเทียบกับปีที่ผ่านมา</p> <p>10. จำนวนผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มีคุณภาพสามารถจำหน่ายในตลาดท้องถิ่นและ/หรือตลาดภายนอกท้องถิ่นได้.....ชนิด/รายการ</p> <p>11. จำนวนพื้นที่ที่ทำเกษตรอินทรีย์/เกษตรยั่งยืนเพิ่มขึ้น.....ไร่</p>
ระดับจังหวัด	<p>1. มีแผนพัฒนาระบบเศรษฐกิจฐานราก เช่น แผนปฏิบัติการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของภาคชุมชนระดับจังหวัด แผนปฏิบัติการร่วมของภาคชุมชนกับหน่วยงานภาคี และแผนพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากระดับจังหวัดที่สามารถตอบสนองต่อการฟื้นฟู พัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน เป็นต้น</p> <p>2. มีกลไกร่วมในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจ ฐานรากในระดับจังหวัดที่ประกอบด้วยภาคชุมชน ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการ ภาคประชาสังคม ซึ่งมีองค์ประกอบ ดังนี้ 1) มีกลไกที่มีคุณภาพโดยชุมชนมีส่วนร่วม 2) มีตัวแทนจากองค์กรชุมชนในพื้นที่ที่มาจากประเด็นงานหรือฐานการผลิตที่หลากหลาย และเข้าร่วมไม่น้อยกว่าร้อยละ 20 ของจำนวนองค์ประกอบกลไก และเข้าร่วมเพิ่มขึ้นโดยลำดับ 3) มีระบบการตัดสินใจร่วมกัน</p> <p>3. มีผังเมืองทางกายภาพ ผังการใช้พื้นที่ที่แสดงศักยภาพของพื้นที่ที่เหมาะสมกับการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดอย่างมีส่วนร่วม</p> <p>4. มีกลไกร่วมในการบริหารจัดการสินค้าจากชุมชน ตำบล และกระจายสินค้าระหว่างชุมชน จังหวัด โดยเชื่อมกับภาคเอกชน</p> <p>5. มีการเชื่อมโยงเครือข่ายเศรษฐกิจระดับฐานรากระดับจังหวัด สามารถต่อรองเชื่อมโยงทุนชุมชน</p>	<p>1. มีการจัดระดับคุณภาพของระบบการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก ประกอบด้วย 1) คุณภาพระดับเข้มข้น ได้แก่ จำนวนชุมชน/ตำบลที่มีการเริ่มดำเนินการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก จำนวนตำบลที่มีรูปธรรมการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชน ร้อยละของตำบลในจังหวัดที่มีการพัฒนาระบบเศรษฐกิจฐานรากอย่างเป็นระบบ 2) คุณภาพระดับกลาง ได้แก่ จำนวนชุมชนที่มีการเริ่มกระบวนการและอยู่ระหว่างการจัดการ 3) คุณภาพระดับเริ่มต้น ได้แก่ จำนวนชุมชน/ตำบลที่มีปัญหาและยังไม่ได้เริ่มดำเนินการ</p> <p>2. จำนวนผลผลิตที่โดดเด่นของจังหวัดที่มาจากภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณี ของคนในจังหวัด</p> <p>3. การปรับเปลี่ยนกฎกติกา หรือการสนับสนุนในระดับนโยบายที่เอื้อต่อการประกอบกิจการของชุมชน ดูจากจำนวนกติกานโยบายที่มีการกำหนดหรือรองรับหรือปรับเปลี่ยนในจังหวัดต่อปี</p> <p>4. จำนวน SME ของชุมชนท้องถิ่นที่มีมาตรฐาน</p> <p>5. มีพื้นที่ทำการเกษตรอินทรีย์ไม่น้อย</p>

ระดับตัวชี้วัด	เชิงคุณภาพ	เชิงปริมาณ
	<p>ให้เกิดการพัฒนาและมีผลลัพธ์ที่ชัดเจน และขยายผลประเด็นงานหรือฐานการผลิตที่หลากหลาย เช่น ผลไม้ ท่องเที่ยวโดยชุมชน แปรรูป และประมง เป็นต้น</p> <p>6. มีการผลักดันนโยบายรัฐในการส่งเสริมเกษตรกรอินทรีย์ในหลากหลายรูปแบบทั้งในระดับพื้นที่และระดับชาติ</p>	<p>กว่าร้อยละ 50 ของพื้นที่เกษตรกรรมทั้งหมดของจังหวัด</p> <p>6. จำนวนพื้นที่ที่มีการจัดโซนการผลิต (ฝั่งชุมชน/ตำบล) อย่างมีประสิทธิภาพ</p>

